

povstání české šlechty proti králi Zikmundovi započaté v roce 1419“ (s. 172). Husitské války však nebyly primárně vedeny jako povstání proti králi, šlo v první řadě o náboženský konflikt, a ani ho nelze přičíst jen šlechtě, jelikož zapojeny byly všechny vrstvy obyvatelstva. Vysvětlení tedy není přesné, ale můžeme ocenit samotný fakt, že si autor bohemikální paralely všiml.

Kromě hlavních kapitol kniha obsahuje úvod s přehledem dosavadního bádání o stoleté válce a závěr rozebírající otázku národního cítění. Zde také Bove shrnuje, že Francie vyšla z války jako moderní stát s fungujícím úřednickým aparátem, čímž došlo k přechodu ze starého politického systému na nový. Lze tedy zkonstatovat, že autor splnil svůj cíl.

Za závěrem najdeme doslov francouzské historičky Claude Gauvardové, jenž se věnuje osobnosti Borise Bova. To je nutné ocenit, jelikož tento autor v českém prostředí není příliš známý. Užitečné jsou také rodokmeny hlavních aktérů konfliktu, chronologický soupis stěžejných událostí, bibliografie a rejstřík. Velkou pomocí jsou mapy Francie v různých fázích stoleté války umístěné uvnitř kapitol. Jsou však poněkud nešťastně řešené, jelikož anglické území ve Francii je na většině map graficky vyznačené stejně jako přílehlé moře, což působí nepřehledně. Nedostatkem knihy pak je téměř chybějící poznámkový aparát (citovány jsou pouze prameny použité přímo v textu a občas se v poznámkách vyjadřuje překladatel).

Kniha je dobře a čtivě napsaná. Autor za sebe navíc příležitostně nechává vyprávět dobové prameny, což zpříjemňuje čtenářský zážitek. Přestože je daná problematika složitá a Bove svým přístupem ještě rozšiřuje časové období, které na přibližně 200 stranách popisuje, je téma zpracované podrobně a srozumitelně. Velkou výhodou knihy je širší pohled na danou dobu ve Francii, takže se čtenář kromě samotného konfliktu dozví i o tehdejšímu pojetí práva, politické a ekonomické praxi, či nahlédne do dějin francouzské historiografie. Její hlavní téma je v českém prostředí až na pár konkrétních událostí (bitva u Kresčaku, působení Johanky z Arku) spíše upozaděno, kniha je proto pro nás cenným příspěvkem. Díky obecnějšímu pojetí daného období je navíc přínosem pro všechny zájemce o středověk.

Eliška Boudová

Kantik GHOSH – Pavel SOUKUP (edd.), *Wycliffism and Hussitism. Methods of Thinking, Writing, and Persuasion*, c. 1360 – c. 1460, Turnhout, Brepols Publishers, 2021, 443 s., ISBN 978-2-503-58382-2

V české historiografii tradičně velmi exponované období husitství bylo již mnohokrát zkoumáno ze všech možných úhlů a kladeno do rozličných souvislostí. Toto v kontextu národních dějin až lehce „zprofanované“ téma je bohatě zpracováno a představuje lákavý prostor k bádání i v zahraničí. Váží se k němu rovněž výzkumy inspiračních zdrojů a z našeho pohledu „předchůdců“ husitství, jakož i fenoménu středověké hereze. I laikům je tak dobře známa informace, že Jan Hus se ve svém učení opíral o dílo staršího anglického učenice a reformátora Johna Wyclifa, jehož učení bylo prohlášeno církví za heretické stejně jako později to Husovo. Díky tomu,

o jak atraktivní a protežované téma jde, by se mohlo zdát, že na tomto poli už není příliš prostoru pro originální výzkum. Nová kniha *Wycliffism and Hussitism* z edice *Medieval Church Studies* belgického nakladatelství Brepols Publishers je důkazem, že by to bylo jen klamně zdání.

Do přípravy anglicky psaného sborníku pod vedením edičního dua Kantik Ghosh — Pavel Soukup se zapojila řada medievistů z celé Evropy i ze zámoří, zabývajících se především otázkami textové produkce, univerzitních dějin a intelektuálního a církevního prostředí pozdně středověké Evropy. Dílo je možné vidět jako pokračování předchozí činnosti badatelů na mezinárodním poli. Jak vzpomínají sami editoři, výzkum viklefského a husitského učení dlouho probíhal především v rovině pozdně středověkých kontroverzí, nové impulzy po lingvistickém obratu přinesly *new cultural history*, mediální teorie i filologie vernakulárních jazyků. Všech těchto přístupů pak v jejich vzájemném dialogu autoři využívají.

Kniha vychází z konference konané v Oxfordu roku 2018¹ a jejího přípravného workshopu v Praze o dva roky dříve, které byly zaměřeny na vztah mezi univerzitním děním, scholastickou teologií, filozofií a knižní produkcí. Jejich společným jmenovatelem byla v tomto kontextu snaha o komparaci obou velkých hnutí, jež si nesla cejch hereze.

Jak již napovídá podtitul knihy, jejím základním cílem je poskytnout čtenáři náhled na vztah a společné rysy Wyclifova a Husova učení především v otázce jejich vzniku a šíření z uzavřených univerzitních debat na veřejnost a jejich následné recepce, případně též reakce na ně. Sledována je zde metoda šíření informací v době pozdního středověku, kdy roli mediátorů mezi zbožnými laiky a Písmem svatým splňují kazatelé. Otázka přenosu informací a kulturního transferu mezi středověkou Anglií a Čechami (i jinými oblastmi Evropy) představuje zajímavé a v mezinárodním kontextu dosud poměrně neprobádané téma, k jehož systematickému prozkoumání se zdá tento sborník být zdařilým prvním krokem.

Zaměříme-li se na vlastní slova autorů, během turbulentního období vytyčeného pro potřeby knihy lety 1360 a 1460 došlo k řadě společenských proměn, odehrávajících se na pozadí několika krizí. Zcela zásadní je především propojení světa univerzitních elit a zdejších učených debat o teologii a filozofii se světem širokých laických lidových vrstev a jejich bobtnajících společenských a kulturních konfliktů. Nedostatky metodologické i obecné povahy v církevní scholastické nauce a přemíra idejí zapojených v debatě, o nichž jsou jejich nositelé hluboce přesvědčeni, pak vede k ideologizaci disputací a nadále prohlubuje rozkol uvnitř akademického prostředí. Do této problematiky nás v počáteční části „Setting the Scene“ vtáhne studie Maartena J. F. M. Hoenena, která je úvodním příspěvkem celého svazku.

Po této úvodní esejí již následují tři tematické okruhy, do nichž je sborník členěn a jež kopírují tři témata v podtitulu knihy. První část s názvem „Methods of Thinking: Philosophical and Theological Speculation“ se věnuje teologickým a filozofickým sporům, disputacím a názorům, a to s důrazem na akademicko-teologickou rovinu vzniku, užívání a reakcí na Wyclifovo i Husovo učení. Podstata samotného „uvěření“

1 Konference *Wycliffism and Hussitism: Contexts, Methods, Perspectives*, konaná v oxfordské St Anne's College 23.–25. května 2018.

(*believing*) se zkoumá s odkazem na významné činitele, jakým je zde kromě Wyclifa a Husa třeba Jean Gerson, jehož chápání role rétoriky a přijímání teologie se věnuje příspěvek Isabel Iribarren. Příspěvky v této části zasahují také do intelektuální a institucionální historie vysokých učení.

Druhá část nazvaná „Methods of Writing: Compilation, Practice and the Material Text“ zahrnuje příspěvky zabývající se spíše textovou analýzou a písemnými prostředky v dílech dotýkajících se předestřených témat, ovšem nepouští ze zřetele ani fakt, že ruku v ruce s textovou produkcí kráčí dobové intelektuální trendy. Pro příklad vzpomenu příspěvek Monicy Brânzei věnující se recepci viklefishmu pronikajícího do díla Mistra Stanislava ze Znojma při jeho pobytu na vídeňské univerzitě.

Třetí a poslední okruh, „Methods of Persuasion: Politics and the Transmission of Ideas“, se zabývá vlivem západní univerzitní učenosti na různé druhy médií, která formovala přesvědčení laické veřejnosti, a její stále dynamičtější a ambicióznější literární produkci, jejíž hluboký transformační potenciál se projevuje v kontextu politické a sociální nestability kolem propuknutí husitské revoluce. Pro ilustraci zmiňme například studii Pavlína Rychterové o argumentační strategii v diskurzu o církevní jednotě v českém prostoru.

V celé knize je kladen důraz na textovou stránku zkoumaných pramenů. Jeden z motivů prolínajících se celou knihou je vztah textu a textové autority. Během pozdního středověku dochází ke stále častějšímu odvolávání se na starší autority, jež však v samotných textech nenalezneme. Již u řady dříve zavržených autorů vidíme odvolávání se na autoritu vlastního svědomí. Objevuje se nová postava: kazatel či učenec odmítající ustoupit ze svého stanoviska a nabourávající tak úzus dosud platný na akademické půdě, čímž dochází k zablokování diskuze. S tím se nutně musejí potýkat autority církevní a univerzitní. Autorita v kázáních, jak již bylo řečeno, však není explicitně autorita kazatelů. Naopak, ti se odvolávají na autority, jež jsou nezpochybnitelné, ať jde o církevní Otce nebo evangelium.

Ačkoliv zde nebyl prostor pro zmínění všech jednotlivých příspěvků, považuji za velké pozitivum pestrost zaměření všech článků zahrnutých do sborníku. Nalezneme v něm skutečně široký vějíř témat, od spíše přehledových studií o textové produkci a kazatelství po analýzu konkrétních případů, jako jsou například nebiblické texty staročeských biblí. Jak již bylo naznačeno, samotné zaměření knihy je originální, k dalšímu zájmu čtenáře jsou navíc příspěvky doplněny obsáhlou sekundární literaturou i odkazy na prameny. Dle mého soudu se tedy podařilo pojmout téma v širším kontextu evropské intelektuální historie a dějin náboženství, jak si autoři vytkli za cíl.

Určitá negativa knihy lze spatřit snad jen v selektivnosti výběru pramenů, z nichž autoři vycházejí. Tohoto nedostatku jsou si však sami autoři vědomi a z vlastní podstaty díla ani není prostor pro vyčerpávající zpracování jednotlivých témat. Jde spíše o zajímavé krátké příspěvky, které poskytují dobrý odrazový můstek k budoucímu bádání.

Závěrem tedy řekněme, že navzdory tomuto ospravedlnitelnému nedostatku autoři zdárně naplnili svůj záměr. Sborník *Wycliffism and Hussitism* přesvědčivě ilustruje potřebu zkoumat trendy univerzitního prostředí a dobovou textovou produkci jako nedílný celek, ovlivňující přenos a šíření idejí a jejich zakořeňování ve veřejném mínění sledovaného období. S důrazem na osobní přístup jednotlivých středověkých autorů a kazatelů a vzájemný vztah mezi jejich texty a čtenářskou obcí představuje

cenný příspěvek potřebný k adekvátnímu poznání problematiky pozdně středověkého náboženského „disentu“ z netradiční roviny. Snahou o překlenutí propasti mezi zaběhnutými a dosud spíše novátorskými přístupy do budoucna poskytuje impulz k dalšímu výzkumu této mimořádně zajímavé problematiky.

Martin Wolf

Petr HONČ, *Spojenci i rivalové. Církev a stát v době platnosti solní smlouvy (1630–1782)*, Praha, Argo, 2021, 143 s., ISBN 978-80-257-3594-7

V roce 2021 se Petr Honč dočkal vydání své dizertační práce,¹ v níž položil pevný základ pro studium klíčových aspektů českých církevních dějin doby pobělohorské — solní smlouvy a solní pokladny (*cassa salis*), které představovaly hlavní prostředek pro hmotné zajištění římskokatolické církve. Toto dosud systematicky neprobádané téma poskytuje vhled do vztahů nejen mezi státem a církví, nýbrž také církevním centrem a „periferií“ v podobě Českého království. To ostatně naznačuje i název původní práce. V obecné rovině se čtenář stává svědkem rostoucích centralizačních snah Vídně a Říma, které v 18. století vyvrcholí v konfliktu. Dozvídá se o správě pokladny a nakládání s jejími financemi, díky čemuž lépe pozná limity pobělohorské rekatolizace a odstředivé snahy pražských arcibiskupů po arciepiscopeátu Arnošta Vojtěcha z Harrachu.

Přestože kniha vyšla v edici *Každodenní život* nakladatelství Argo, dominantou jsou politické a církevní dějiny. Ty jen místy doplňují krátké pohledy do dějin práva, kriminality, mentalit a každodennosti, a to buď ve vyznačených několikastránkových exkurzech, nebo v krátkých odbočkách z chronologického postupu. Deklarován je i cíl zužitkovat téma pro studium dějin umění a kultury, a přispět aktualizací k probíhající debatě o církevních restitucích. Z pozice filologa pak autor navrhuje také důkladný rozbor listů církevních hodnostářů. Logickou volbou bylo vynechat detailní pohled optikou hospodářských dějin, který by však význam solní pokladny značně upřesnil. Tento pohled proto zůstává důležitým úkolem pro další badatele, kteří nyní mohou využít přehledné grafy příjmů a výdajů solní pokladny v přílohách.

Rozčlenění knihy smysluplně koresponduje se zaměřením na politické dějiny. V předmluvě Hončův školitel Tomáš Petráček zasazuje dílo do obecného kontextu církevních dějin, v osobnějším tónu podhaluje zákulisí vzniku díla a chválí kratší metodicky a aktualizace zaměřené úvahy. Následuje literární prolog. První kapitola je přípravná, seznamuje čtenáře s dosavadním badáním počínaje barokními historiky, s užitými prameny a v kompilačních kapitolkách s hlavními aktéry. Shromáždění rozsáhlé pramenné základny je samo o sobě velkým přínosem a přehled aktérů usnadní pochopení i čtenářům s ohniskem zájmu mimo církevní dějiny. Autor na tomto místě také jasně deklaruje cíle práce, obhájí členění a definuje svou metodu.

Ve druhé kapitole začíná chronologická linka, která vede přes dlouhá jednání o solní smlouvě až k její ratifikaci roku 1633. Třetí kapitola navazuje na počátek

¹ Petr HONČ, *Praha mezi Vídní a Římem. Solní smlouva a správa cassa salis v letech 1630–1782*, dizertační práce, Ústav dějin křesťanského umění KTF UK, Praha 2018.